

Geografija – humanitarikos užribyje?

Zigmas Kairaitis

Klaustuko galėtų ir nebūti, kadangi šį teiginį galima laikyti kaip faktą. Tai įrodo pastarojo meto vykę įvairūs forumai, diskusijos: Lituanistų sambūrio ir Lietuvos istorijos mokytojų asociacijos forumas „Kokį kultūros žmogų ir Lietuvos pilietį augins mokyklinė humanitarika?“ (2021 kovo 9 d.); diskusija Seime „Kokiais istoriniais pasakojimais remsime savo Respublikos ateitį?“ (2021 kovo 10 d.); galima pridėti ir anksčiau vykusią Vilniaus Santaros klubo diskusiją „Ar tikrai mums reikia nacionalinio susitarimo dėl švietimo?“ (2021 vasario 24 d.). Visas diskusijas jungė bendra problematika – mokykla, jos paskirtis, ugdymo turinys. Simptomiška, kad beveik visose diskusijose vienas iš vedančiųjų moderatorių buvo dr. Darius Kuolys. Pagirtini gražūs siekiai, tačiau į akis krito gana siauras humanitarikos traktavimas.

Kas tie humanitariniai mokslai?

Pagal Lietuvos mokslų klasifikatorių prie humanitarinių mokslų priskiriama: filosofija, teologija, menotyra, filologija, istorija (ir archeologija), etnologija. Be abejo, diskusijų dalyviai daugiausia kalbėjo apie kalbos ir literatūros (filologijos) ir istorijos problematiką mokykloje, šiek tiek užgriebdami etikos (žinoma, be tikybos alternatyvos) ir pilietinio ugdymo dalykus. Ir visai nesigirdėjo menų (dailės, muzikos). Tačiau, kaip parodė Kęsto Kirtiklio ir Aldžio Gedučio tyrimas („Tarp vertės ir poveikio“, 2020) apie humanitarinių mokslų tikrą ir tariamą krizę, humanitarinių mokslų skyrimo ribos yra gana santykinės ir sutartinės, dažnai nulemtos istorinių tradicijų atskirose šalyse ir mokymo institucijose bei pasirinktų kriterijų. Sakysim, istorija Harvarde priskiriama socialiniams, o Jeilyje ar Stanforde – humanitariniams mokslams. Panašiai ir Oksforde (humanitariniams) bei Kembridže (socialiniams). Buvo matyti, kaip diskusijos dalyviai, ypač istorikus, užgauna jų socialinių mokslų statusas mokykloje.

Dalykų skirstymas į sritis – Apšvietos ir vėlesnio modernizmo palikimas

Būtent tais laikais norėta „sutvarkyti“ pasaulį ir mokslus pagal susikurtas schemas. Jau tuomet iškilo „fakultetų ginčo“ klausimas (I. Kantas), vėliau – trintis tarp „dvasios“ ir „gamtos“ mokslų (neokantininkai). O mokykla šiandien serga savotiška „pedagoginio korektiškumo“ liga. Dalykai skirstomi ne į mokslų, bet į ugdymo sritis (kalbinis, gamtamokslinis, socialinis ugdymas). Gink Dieve, kad kas nepagalvotų, jog mokykloje klesti akademizmas, scientizmas, t. y. mokoma mokslų. Nors gamtamoksliniame ugdyme vis tiek išlenda „gamtos mokslai“. O jeigu dar pridursime gimnazijų direktorių raginimus („Baikime žaidimus, pradėkime pagaliau mokyti“), be mokslų neišsiversime. Taigi istorija ir geografija atsidūrė socialinio ugdymo srityje. Abi – per prievartą sesės – kaip gali kratosi ne draugystės, o primestos socialinių mokslų etiketės. Istorikai, kaip žinia priklauso humanitariniams mokslams, o geografijos studijų dauguma absolventų išeina pro gamtos ar geomokslų duris. Kokia išeitis? Laikas gyvenant po(po)moderniame amžiuje kiekvienam dalykui skirti atskirą eilutę. Nenustebkim, šitiek amžių praėjo, o mokykloje... dalykų nepadaugėjo. Kaip beskaičiuotum, esminių – branduolio – disciplinų gauname 10+. Gal su savo išaugusiomis vadybinėmis kompetencijomis būtume pajėgūs suvaldyti ugdymo turinio buhalteriją.

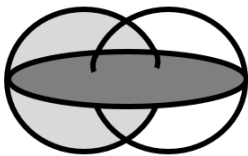
Geografija – nepatogus mokslas ir dalykas

Geografijos mokslo, tyrinėjančio Žemės / Pasaulio geosferą (geovisatą), vienas pusrutulis yra gamtos, kitas – ne gamtos (1 pav.). Pastarąjį užpildo socialiniai ir humanitariniai dalykai.

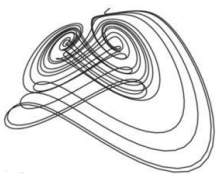

1 pav. Geovisata ir jos kontekstai

Turim ir humanitarinę, ir humanistinę geografiją (Yi Fu Tuan'o topofilija, artima mūsų A. Šliogerio filotopijai) bei plačią kultūrų geografiją. Geografai vis mėgsta pasigirti, kad jų dalykas yra labiausiai integruotas. Bet, kaip teko pastabėti, tai žeidžia kitus dalykininkus. Fizikai, biologai, ar istorikai bei filologai, reikia manyti, kad ir matematikai, rastų argumentų, kad jų dalykai irgi yra integruoti. Užsienio autoriai geografiją dažnai įvardina kaip hibridinį dalyką / mokslą. Geografija visada siekė būti tiltu tarp gamtos, socialinių ir humanitarinių mokslų. Mokyklų ugdymo planuose irgi rasim didelę įvairovę: vienur geografija priskirta prie gamtos / aplinkos mokslų (Suomija), kitur prie socialinių (JAV) arba menų ir humanitarinių (Australija). Šiandien mokslai ir dalykai pereina į transdisciplininių ir sinergetinių ryšių lygmenį (2 (a), (b) pav.).

(a) transdisciplininiai

(b) sinergetiniai

2 pav. Transdisciplininių (a) ir sinergetinių (b) ryšių simboliai

Taigi siekimas apibrėžti jų ribas, įsprausti į kokią nors matricos gardelę – beprasmiškas dalykas.

Pedagogika ar beveidė statistika?

Pagrindiniai ne tik tautos, valstybės, bet ir švietimo dėmenys yra žemė, kalba ir istorija. Čia nėra nei gamtos, nei humanitarinių, nei socialinių dalykų. Jie visi – žmogaus ir apie žmogų – humanistiniai dalykai. Kitaip jie nebūtų atsidūrę šimtmečius gyvuojančioje mokykloje, o ir akademijose. Kaip čia neprisiminsi klasikų J. Dewey ir mūsų A. Maceiną, kurie ugdymą visų pirma siejo su humanitarine dalyko (mokslo) puse, o pačiu humaniškiausiu mokslu laikė... gamtos mokslus. Šiandien tai įrodo plintantys ekologiniai sąjūdžiai. Kaip žinia. A. Maceinos pedagogikos filosofija prasideda nuo

tautos ir tėvynės geografinės apibrėžties ir tik vėliau nagrinėjami ugdymo klausimai. Deja, šios triados Lietuvos švietimo sistemoje ir pedagogikoje nepavyko pasiekti. Kaip ir sunkiai įsivaizduojama, kad pedagogika kada nors taptų ne socialiniu (pavirtusiu į statistiką), o humanitariniu / humanistiniu mokslu. Atnaujinant bendrąsias programas, diskusijose dažnai vyrauja siauras požiūris iš visų pusių – tiek iš „branduolinių“ humanitarų (filologų, istorikų), tiek iš „branduolinių“ gamtamokslių, tiek ir iš „branduolinių“ geografo (kaip paprastai, fizgeografo). Tai rodo, kad mums reikia vis daugiau panašių forumų, diskusijų, susėdimų už bendro švietimo ir Lietuvos reikalo stalo.

Šaltiniai:

Dewey, J. 2013. *Demokratija ir ugdymas. Įvadas į ugdymo filosofiją*. Klaipėda: Baltic printing house.

Kirtiklis, K., Gedutis, A. 2020. *Tarp vertybės ir poveikio. Apie tikrą ir tariamą humanitarinių mokslų krizę ir jos įveikos būdus*. Vilnius: Jonas ir Jokūbas.

Kairaitis, Z. 2015. J. Dewey ir A. Maceina apie geografijos ugdomąją reikšmę. *Geografija ir edukacija: mokslo almanachas*, (3). (p. 134–142). Vilnius: Edukologija.

Maceina, A. 2002. *Tautinės geografijos mokymas*. Raštai. T. 8 (p. 547–550). Vilnius: Mintis.

Šliogeris, A. 1990. *Būtis ir pasaulis*. Vilnius: Mintis.

Tuan Yi-Fu. 1974. *Topophilia: A study of environmental perception, attitudes and values*. New York: Columbia university.

≡ Mokslo Lietuva ≡

Mokslo Lietuva, 2021 nr.9.

<http://www.propatria.lt/2021/05/zigmas-kairaitis-geografija.html>